

Rädda Barnens remissvar Remiss Ds 2024:26 Ökad trygghet och säkerhet på särskilda ungdomshem och LVM-hem

Inledning

Rädda Barnen har beretts möjlighet att svara på remiss Ds 2024:26 Ökad trygghet och säkerhet på särskilda ungdomshem och LVM-hem. Rädda Barnen svarar på remissen utifrån ett barnrättsperspektiv med FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som grund. Till stöd i tolkningen av barnkonventionen använder sig Rädda Barnen främst av uttalanden från FN:s kommitté för barnets rättigheter (FN:s barnrättskommitté).

Sammanfattning av Rädda Barnens synpunkter

I remissvaret har Rädda Barnen fokuserat på de delar som rör SiS särskilda ungdomshem, och inte LVM-hem. Rädda Barnen har valt att kommentera de delar som är mest relevanta utifrån Rädda Barnens målgrupper. Vad gäller övriga delar av betänkandet har Rädda Barnen inga synpunkter och varken till- eller avstyrker dessa.

Situationen på SiS och hanteringen av särskilda befogenheter och tvångsåtgärder

Rädda Barnen och många andra barnrättsorganisationer, ihop med exempelvis JO, IVO, Barnombudsmannen och Riksrevisionen har under lång tid uppmärksammat flera brister hos SiS, bland annat har det framkommit brister i hur SiS använder sig av tvångsåtgärder och särskilda befogenheter. Även FN:s barnrättskommitté har gett kritik till Sverige kring hur barn utsätts för våld vid användning av tvångsåtgärder såsom avskiljningar på SiS institutioner¹

I utredningen presenteras förslag om ytterligare möjligheter till tvångsåtgärder, exempelvis att kollektivt kunna fatta beslut om avskildhet, om elektronisk övervakning och utökade möjligheter för rumsvisitation och kroppsvisitation. Rädda Barnen ser med oro på hur SiS får allt fler möjligheter till särskilda befogenheter och tvångsåtgärder, innan andra åtgärder, för att höja kvaliteten på vården, har införts. Rädda Barnen ser det som grundläggande att först och främst säkerställa en god bemanning, personal med fullgod kompetens samt ändamålsenliga lokaler. Det pågår en annan statlig utredning² som syftar till att reformera SiS-vården, bland annat utifrån dessa aspekter. Detta bör vara första steget för förändringar på SiS, snarare än nya tvångsåtgärder. Utökade möjligheter till tvångsåtgärder ökar dessutom kraven på kompetent personal, som gör korrekta, avvägda och ändamålsenliga bedömningar.

Rädda Barnen förstår att flera av de förslag som utredningen lägger fram, grundar sig i den utveckling av allt fler unga som involverats i kriminalitet och begått, eller riskerar att begå, grova våldsbrott. Rädda Barnen delar bilden av att det behövs åtgärder för att säkerställa att institutionsvården ska kunna möta dessa barns behov, och samtidigt upprätthålla trygghet, ordning och säkerhet på de särskilda ungdomshemmen. Däremot ställer sig Rädda Barnen tveksamma till om en lång ny rad av särskilda befogenheter och tvångsåtgärder är ändamålsenligt just för att säkerställa detta. I synnerhet när det, som ovan nämnts, finns en allvarlig grundproblematik på SiS, som ännu inte är löst.

¹ [CRC/C/SWE/CO/6-7 \(regeringen.se\)](https://www.regeringen.se/crc/c/swe/co/6-7)

² [En reform av den statliga barn- och ungdomsvården för en trygg och kvalitativ vård](#)

Rädda Barnen gör bedömningen att nya möjligheter till tvångsåtgärder, innan dessa grundläggande problem på SiS kommer till rätta, riskerar att öka missförhållanden, otrygghet och brister i vården, snarare än tvärtom. Nya möjligheter för tvångsåtgärder bör inte vara aktuella förrän möjligheten till andra åtgärder uttömts, såsom bemanning, kompetens och lokaler. Rädda Barnen anser att dessa åtgärder är långt ifrån uttömda, varför vi ser med oro att nya möjligheter till särskilda befogenheter och tvångsåtgärder nu föreslås.

Sammanfattning av Rädda Barnens svar på utredningens förslag

Rädda Barnen avstyrker medparten av utredningens förslag, såsom förslag om avskildhet av ordnings- och säkerhetsskäl, elektronisk övervakning samt utökade möjligheter till kroppsvisitering. Oavsett hur SiS kan komma att reformeras i framtiden bedöms dessa förslag som allt för inskränkande på barns rättigheter för att stå i proportion med syftet.

Därtill finns det förslag i utredningen som Rädda Barnen tillstyrker, såsom utökade möjligheter till rumsvisitation samt inpasseringskontroll. Däremot vill Rädda Barnen understryka vikten av att SiS först och främst genomför reformer för att säkerställa en god kvalitet på vården. Innan SiS har säkerställt åtgärder för att säkerställa en god bemanning, personal med fullgod kompetens samt ändamålsenliga lokaler, gör Rädda Barnen bedömningen att inga nya befogenheter bör vara aktuella. Därmed bör resultaten i utredningen En reform av den statliga barn- och ungdomsvården för en trygg och kvalitativ vård, Dir. 2024:13³, avvaktas, innan det tas ställning till dessa förslag.

5 Avskildhet av ordnings- och säkerhetsskäl

Utredningen bedömer att det finns behov av en särskild befogenhet för Statens institutionsstyrelse att kunna besluta om tillfällig avskildhet av ordnings- och säkerhetsskäl på särskilda ungdomshem och LVM-hem. Detta innebär en möjlighet att exempelvis kollektivt skilja barn åt på en avdelning på ett särskilt ungdomshem – för att upprätthålla ordning och säkerhet. Utredningen föreslår att avskildhet av ordnings- och säkerhetsskäl endast ska få genomföras om det med hänsyn till fara för liv, hälsa eller allvarlig skada på egendom är nödvändigt för att upprätthålla ordningen eller säkerheten.

Rädda Barnen avstyrker förslaget.

Rädda Barnen förstår utredningens resonemang om att det finns behov av åtgärder för att säkerställa ordning, säkerhet och trygghet för barn som vistas på SiS särskilda ungdomshem. De senaste åren har det, som utredningen redogör för, varit flera incidenter med hot och våld, och många barn på SiS upplever själva att de är otrygga⁴. Däremot delar inte Rädda Barnen bedömningen att ett ändamålsenligt sätt att lösa denna situation skulle vara att införa möjligheter till kollektiva beslut att skilja på barn och låsa in dem i avskildhet. Det finns redan idag möjligheter för SiS att fatta beslut om hållande i avskildhet eller vård i enskildhet, detta behöver däremot föregås av beslut för varje enskilt barn, och beslutet bör ligga i linje med varje enskilt barns vårdbehov. Utredaren menar att det därför bör införas en möjlighet för ett kollektivt beslut vid ordningsstörning. Rädda Barnen delar inte bedömningen att det finns ett

³ [En reform av den statliga barn- och ungdomsvården för en trygg och kvalitativ vård](#)

⁴ [Allvarliga missförhållanden på SiS särskilda ungdomshem för flickor | IVO.se](#)

behov av denna typ av kollektiva beslut. Rädda Barnen anser att för varje barn som blir föremål av en tvångsåtgärd på SiS, ska det finnas en individuell bedömning som går i linje med det enskilda barnets vårdbehov. Endast på så vis kan denna typ av åtgärd vara förenlig med barnets rättigheter enligt barnkonventionen. Ett kollektivt beslut om avskiljning riskerar att leda till tvångsåtgärder som sträcker sig längre än nödvändigt för flera barn.

Därtill har SiS hantering av avskiljningar på särskilda ungdomshem varit föremål för allvarlig kritik, som nämnts inledningsvis. Flera rapporter har visat på fortsatt stora brister i SiS arbete med avskiljningar och fysiska ingripanden⁵. Att i detta skede utöka möjligheterna för tvångsåtgärder och befogenheter, riskerar att leda till fler skönsmässiga beslut, och kränkningar av barns rättigheter.

6 Elektronisk övervakning

6.7.1 Elektronisk övervakning för de som vårdas med stöd av 3 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

Utredningen föreslår att barn som vårdas enligt 3 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) ska i vissa fall kunna övervakas med elektroniska hjälpmedel. Utredningen föreslår även att det ska regleras att ett tillstånd att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet ska få förenas med de villkor som behövs. Elektroniska hjälpmedel ska därmed få användas för att kontrollera ett villkor om var barnet eller den unge ska – eller inte ska – befinna sig, om det behövs med hänsyn till risken för att barnet eller den unge begår brott eller undandrar sig vården.

Rädda Barnen avstyrker förslaget.

Rädda Barnen ser som positivt att det i lag anges att ett tillstånd att vistas utanför hemmet får upphävas om det inte längre finns förutsättningar för det, eller om barnet eller den unge inte följer de villkor som meddelats. Redan idag styr SiS dessa villkor enligt SiS interna riktlinjer, och det är därmed positivt att det blir en kodifiering av tillämpningen av de bestämmelser som redan finns internt hos SiS, vilket utredningen redogör för. Ur rättssäkerhetssynpunkt ses det som positivt att dessa förhållanden regleras i lag, snarare än genom SiS riktlinjer. Därmed gör Rädda Barnen bedömningen att barn bör kunna få möjligheten att överklaga dessa beslut. Om SiS exempelvis gör bedömningen att ett barn ej bör vistas utanför det särskilda ungdomshemmet, bör barnet få en motivering till beslutet, och en möjlighet att få överklaga det.

När det kommer till att villkora utevistelse med krav på elektronisk övervakning så avstyrker Rädda Barnen detta förslag. Rädda Barnen förstår utredningens tankegång och bedömning att det ska gälla barn som, utan möjlighet till elektronisk övervakning, inte hade kunnat få möjlighet att genomföra utevistelse. Rädda Barnen ser dock elektronisk övervakning, i form av fotboja, som ett oproportionerligt stort ingrepp i barns personliga integritet och rörelsefrihet. Barn som vårdas enligt LVU är på SiS utifrån vårdbehov, inte som ett straff eller påföljd av brott. Argumentet att rörelsefriheten blir mindre utan elektronisk övervakning, då SiS i så fall inte tillåter utevistelse bedöms som ett cirkelresonemang, då det torde finnas andra möjligheter till utevistelse, tillsammans med vuxna, och med en gedigen planering, kring hur

⁵ [BRB075 Uppföljning SISrapport 2024 03 22.indd](#)

utevistelsen ska ske och vilka villkor som gäller. Fotboja på barn har använts i större utsträckning i många länder och det finns en mängd forskning och utvärderingar som visar på högst oklar effekt kring skydd från avvikelser och att förebygga brottslighet hos barn. Behovet inom SiS torde dessutom vara lågt då möjligheten att besluta om elektronisk övervakning idag finns för barn dömda till LSU i samband med utevistelse, men att denna möjlighet inte används vid ett enda tillfälle de senaste åren.

Rädda Barnen ser även att beslut om fotboja på barn, i synnerhet barn som inte dömts för brott, riskerar att verka stigmatiserande. Det finns både en risk att en fotboja skulle kunna ytterligare verka för att skapandet av en kriminell identitet. Det finns även en risk att fotboja ytterligare spär på misstro gentemot instanser såsom SiS och Socialtjänst, och på så sätt försvårar möjligheten till vård.

De risker som åtgärden kan medföra i kombination med ingrepp i barnets rättigheter bedöms helt enkelt, enligt Rädda Barnen, inte stå i proportion till de eventuella fördelar som elektronisk övervakning kan ha. Rädda Barnen är medvetna om att det kan handla om barn med en problematik kopplat till grov kriminalitet och våld. Rädda Barnen är även medvetna om att barn som avvikit från SiS har begått grova våldsbrott. Men utifrån denna målgrupp är det särskilt viktigt att varje åtgärd är proportionerlig, och även grundad i forskning och erfarenhet kring vad som är verkningsfullt. Rädda Barnens bedömning är att utredningen ej lyckats påvisa att elektronisk övervakning av barn är en sådan åtgärd.

I utredningen Ds 2024:30 En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas, som presenterades i november 2024, redogör utredningen för Danmarks erfarenhet av att ge barn och unga fotboja i brottsförebyggande syfte. Det framkommer att en sådan åtgärd prövades 2010, men avskaffades två år senare. Detta på grund av att: *"möjligheten till elektronisk övervakning inte ansågs vara rätt väg för att förebygga ett kriminellt och asocialt beteende samt att elektronisk övervakning inte kunde ersätta en konsekvent pedagogisk omsorg från stabila vuxna. Vidare konstaterades i förarbetena att elektronisk övervakning innebar ett stort ingrepp i den enskildes personliga integritet samt att det hade karaktären av en sanktion vilket kunde bidra till ytterligare stigmatisering av barnet eller den unge"*⁶. Även om detta inte gällde för utevistelser inom slutenvård så finns det dock en viktig slutsats av Danmarks erfarenhet – att fotboja för barn i syfte att förebygga brott och avvikelse bedömdes ha låg effekt, och inte kunde ersätta andra insatser, exempelvis en god vuxennärvaro.

6.7.2 Utökade möjligheter till elektronisk övervakning för de som avtjänar sluten ungdomsvård

Utredningen föreslår även att barn som avtjänar sluten ungdomsvård ska kunna övervakas med elektronisk övervakning inom ungdomshemmets område. Detta ska, enligt utredningen, gälla, då det kan ge möjlighet för en ungdom att placeras i ett ungdomshem med lägre säkerhetsklass, istället för att placeras i ett hem med högre säkerhetsklass – men utan elektronisk övervakning.

Utredaren motiverar såldes beslutet att det finns en möjlighet för barn att avtjäna sluten

⁶ En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas Ds 2024:30, sidan 125

ungdomsvård på hem med lägre säkerhetsklass, genom möjligheten att fatta beslut om elektronisk övervakning inom hemmets område. Ett beslut ska enligt förslaget endast vara möjligt om det kan medföra placering med lägre säkerhetsklass och i övrigt mindre ingripande övervakning och kontroll.

Rädda Barnen tillstyrker delvis förslaget. Rädda Barnen förstår och delar utredningens bedömning att elektronisk övervakning här blir i stället för annan typ av övervakning och kontroll.

Rädda Barnen vill understryka vikten av, det som utredningen själv lyfter, att åtgärden inte får användas rutinmässigt, eller som straff för andra regelöverträdanden, eller likande.

7 Kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning

7.6.1 Ytlig kroppsbesiktning på särskilda ungdomshem och LVM-hem

Utredningen har haft i uppdrag att se över om möjligheten att genomföra ytlig kroppsbesiktning bör utökas på särskilda ungdomshem. Utredningen gör bedömningen att det idag inte finns några behov som motiverar utökad möjlighet för att genomföra ytlig kroppsbesiktning. Rädda Barnen delar bedömningen och tillstyrker förslaget att inte utöka denna möjlighet.

7.6.3 Kroppsvisitation på särskilda ungdomshem

Utredningen föreslår att det ska införas en ny reglering om att kroppsvisitation ska få ske i vissa fall på särskilda ungdomshem om det är nödvändigt utifrån säkerhetsskäl, och ska gälla såväl barn som vårdas med stöd av 3 § LVU samt barn som avtjänar slutna ungdomsvård. Denna typ av kroppsvisitation ska kunna, till skillnad från dagens möjligheter till kroppsvisitation, få ske utan särskilt misstanke om att barnet har någon otillåten egendom. Kroppsvisitation enligt denna nya reglering ska endast ske för att eftersöka vapen eller andra farliga föremål.

Rädda Barnen avstyrker förslaget. Rädda Barnen vill understryka att kroppsvisitationer är en inskränkning på grundläggande fri- och rättigheter, enligt såväl grundlagen, barnkonventionen och europakonventionen. För att en sådan åtgärd inte ska bryta mot barns lagstadgade rättigheter, får den aldrig ske slentrianmässigt eller skönsmässigt, och måste alltid kunna motiveras utifrån barnets bästa.

Rädda Barnen har förståelse för att det kan finnas behov av att kroppsvisitera barn på särskilda ungdomshem. Detta för att förhindra innehavet av föremål som kan vara farliga för såväl dem själv eller andra. Däremot har SiS redan en långtgående möjlighet till kroppsvisitation. De nya förslagen innebär att personal på SiS ska kunna genomföra kroppsvisitering utan att det finns en konkret misstanke om att barnet har något farligt eller otillåtet föremål på sig. I stället ska det enligt förslaget exempelvis räcka med en misstanke om att det finns farliga eller otillåtna föremål på institutionen.

Så som förslagen presenterats gör Rädda Barnen bedömningen att risken för rutinmässiga eller skönsmässiga beslut att genomföra kroppsvisitationer blir alltför stor. Beslut om kroppsvisitation (och ytlig kroppsbesiktning), är en åtgärd som, likt även utredningens egna

enkätundersökningar visar, många barn finner obehagliga och kränkande. Rädda Barnen bedömer den föreslagna sänkta tröskeln för kroppsvisitationer på SiS särskilda ungdomshem som allt för långtgående för att stå i proportion för barns rätt till integritet och privatliv. Rädda Barnen gör även bedömningen att utredningens förslag innebär en risk för ökad godtycklighet och skönsmässighet i utförandet av kroppsvisitationer.

Även om Rädda Barnen avstyrker förslaget i sin helhet, vill vi även ta upp utredningens förslag gällande reglering av beslutet. Rädda barnen hade önskat en tydligare och skarpare reglering kring genomförandet av beslutet. Exempelvis krav på dokumentation som motiverar beslutet och varför beslutet går i linje med barnets bästa och barnets vårdbehov, parallellt med det som utredningen redan nämner med möjlighet till uppföljande samtal samt möjlighet att överklaga. Det bör också regleras att barnet har rätt till information och motivering av åtgärden, samt en försäkran om att barnet förstått.

8. Rumsvisitation

Utredningen föreslår att det införs en utökad möjlighet att genomföra rumsvisitationer på särskilda ungdomshem. De utökade möjligheterna innebär att SiS ska kunna göra rumsvisitationer rutinmässigt. Det ska däremot fortsatt, likt dagens reglering, krävas en anledning till eftersökandet av otillåtna föremål genom rumsvisitation. Anledningen behöver emellertid inte vara kopplad till omständigheter som direkt berör den enskilda personen som rumsvisitationen gäller.

Rädda Barnen tillstyrker förslaget.

Rädda Barnen delar utredningens bedömning att en rumsvisitation inte är en lika ingripande åtgärd som exempelvis kroppsvisitation. Därtill kan en rumsvisitation vara viktig utifrån det enskilda barnets vårdbehov och skydd, för att säkerställa att det inte finns farliga föremål eller exempelvis narkotika på rummet. Däremot är det, som utredningen också understryker, viktigt att åtgärden är proportionerlig, och att det alltid ska finnas en motivering till rumsvisitationen. Det är också av vikt att det dokumenteras i barnets journal enligt det sätt som utredningen föreslår.

Däremot hade Rädda Barnen önskat lägga till en reglering med ett krav på att barnet har rätt till information och motivering av åtgärden, samt en försäkran om att barnet förstått.

9. Allmän inpasseringskontroll

Utredningen föreslår att det ska införas en möjlighet att besluta om allmän inpasseringskontroll på särskilda ungdomshem med förhöjd säkerhetsnivå, dvs. nuvarande säkerhetsnivå 1 och 2. En allmän inpasseringskontroll ska omfatta samtliga som passerar in på ett särskilt ungdomshem, eller på den specifika avdelningen, där beslut om sådan kontroll har fattats, såväl besökare, personal samt andra personer som kan visats där.

Rädda Barnen tillstyrker förslaget.

Genom att en allmän inpasseringskontroll ska gälla alla som vistas på avdelningen, såväl besökare, som personal, advokater, sjukvårdspersonal och andra – minskar risken till

diskriminering eller att vissa grupper blir särskilt utsatta för tvångsåtgärder.

Rädda Barnen vill däremot understryka att för barn som vårdas enligt 3 § LVU, eller avtjänar slutna ungdomsvård, har SiS ett särskilt ansvar att säkerställa att barnet har umgänge med sin familj – i den mån det är förenligt med barnets bästa. En allmän inpasseringskontroll får inte vara ett hinder för att umgänge ska ske.

Stockholm 2025-01-27

Sara Damber
Sverigechef, Rädda Barnen